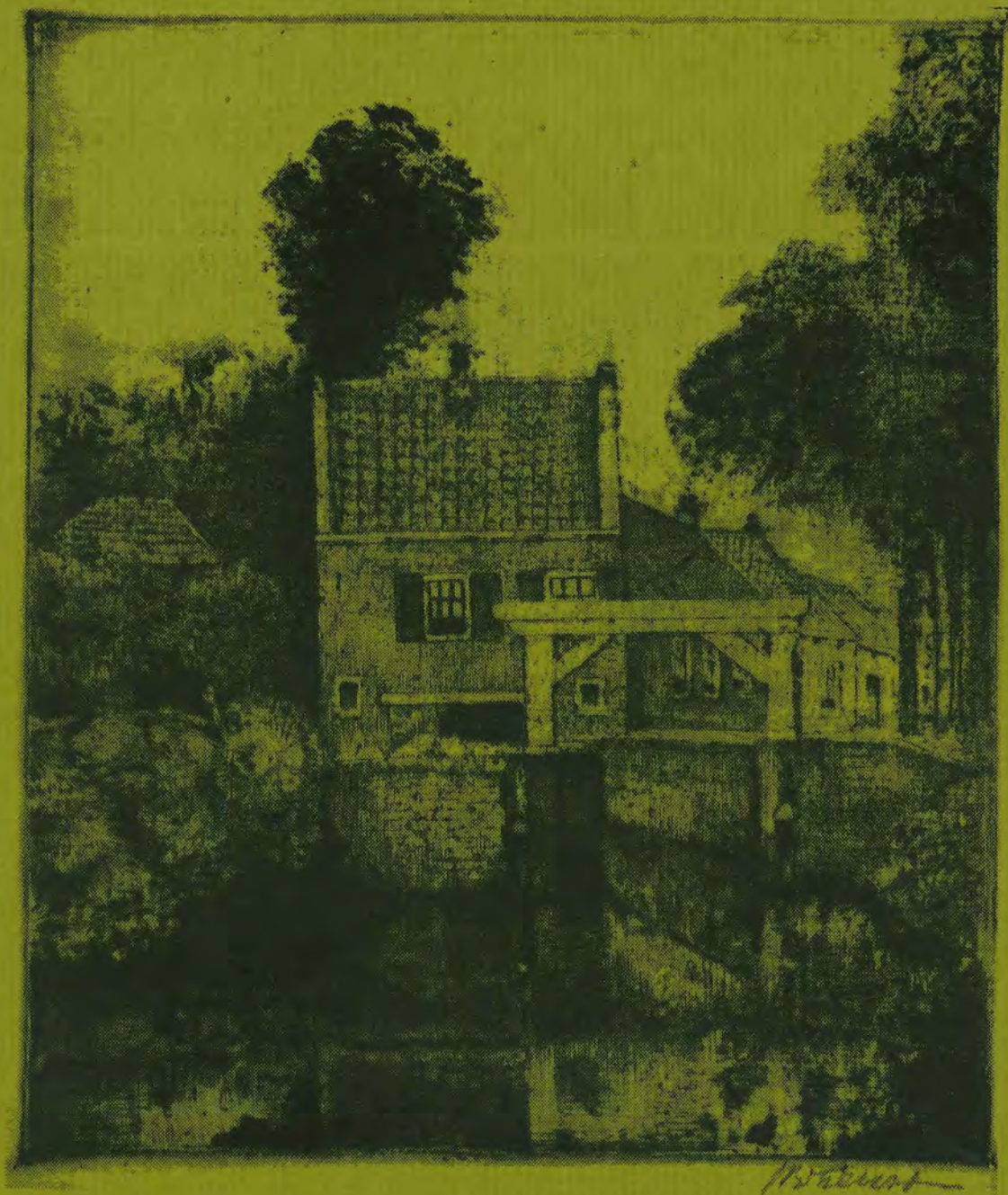
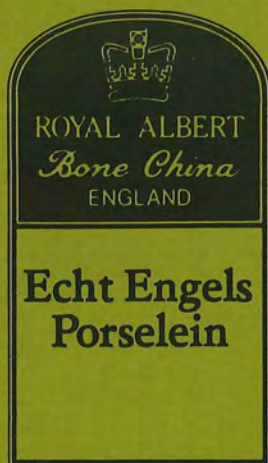

Historische Kring Maarssen

Vraag inlichtingen bij uw
speciaalzaak
LUXE GESCHENKEN
A.v.d.BOSCH OLIJVE
Maarssen
tel.: 61632

radio- en tv - speciaalzaak

B. Huis in 't Veld - Diependaalsedijk 1
Maarssen - Telefoon: 03465 - 62081

SLAGERIJ

Dorresteyn

Voor fijnproevers

Sinds 1882

Nassastraat 4 - Tel. 61219

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en omstreken onder nummer V. 476918.

Bestuur: Drs. D. Dekker, voorzitter, J.H. Sagel, secretaris, Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 03465-61457, Mevr. G.N. Willekes-van Putten, penningmeester, giro: 2907376, H. Blaauw, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, B. de Ruiter, Mevr. S.W. Talen-Stooker, N. van Tricht en A. de Zwart.

Redactie: D. Dekker, W. Smits en J.H. Witte.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijns-Brink (20-02-84).

13e Jaargang no. 2, september 1986

Verschijnt 4 x per jaar

IN MEMORIAM JOOP BESIER

Verdrietig schrijven we de volgende regels.

Acht jaar lang is Joop Besier onze redactie-secretaris geweest. Onbaatzuchtig dienstbetoon aan vrienden - en daarin was hij sterk - was zijn voornaamste drijfveer bij deze arbeid, maar daarnaast uitte hij hiermee ook zijn liefde voor het dorp, waarmee hij als gemobiliseerde in 1939 kennis maakte en waar hij sindsdien met vrouw en kinderen bijna een halve eeuw zijn 'home' had, waarvan vele gelukkige jaren in zijn geliefde Bethunepolder.

Tot hun voordeel hebben vele instanties tijdens zijn werkzaam leven een geslaagd beroep gedaan op zijn sociale bewogenheid. Van zijn accuratesse en zijn grote plichtsbetrachting ook met betrekking tot taken die hij vrijwillig op zich nam, hebben velen geprofiteerd.

Joop was wars van dankbetuigingen aan hem gericht.

Wij zullen zijn warme vriendschap missen.

Moge zijn vrouw en kinderen troost vinden in de wetenschap dat zijn vele vrienden van de Historische Kring met grote dankbaarheid aan hem zullen blijven denken.

Dick Dekker,
voorzitter van de
Historische Kring Maarssen.

KRINGNIEUWS

1. Ledenavond

Op dinsdagavond 21 oktober a.s. om 20.00 uur wordt de eerste bijeenkomst van het nieuwe seizoen gehouden in de grote zaal van het sociaal-cultureel centrum 't Zand, Harmonieplein 4, te Maarssen. Deze avond zal geheel gewijd zijn aan de historie van Maarssen. Hiertoe zal de voorzitter van de Kring, de heer Dekker, een causerie verzorgen met als titel: *'Wat beweegt ons om in de historie van Maarssen te duiken?'* en worden er verder door de heer N. van Tricht nieuwe dia's vertoond uit zijn zo langzamerhand zeer omvangrijke en unieke collectie plaatjes van oud Maarssen.

2. Lezing

Donderdag 27 november komt de Kring als vanouds 's avonds om acht uur bijeen in de grote zaal van de Open Hof aan de Kerkweg 20 te Maarssen voor een lezing door mevrouw drs. Judith Hokke. Het bestuur van de Kring hoopt van ganser harte dat dan aan de voor alle betrokkenen zo vervelende historie met de door de voormalige gasfabriek vervuilde grond onder de Open Hof, een eind gekomen zal zijn. Over een geheel andere geschiedenis, met name over die van regentenfamilies schreef kort geleden Judith Hokke haar doctoraal scriptie: *'Op kraamvisites, bruiloften en begrafenissen bij een regentenfamilie'*. Het verheugt ons zeer U mee te kunnen delen dat we deze jonge historica bereid hebben gevonden voor onze vereniging een lezing te komen geven over het resultaat van haar archiefonderzoek, waarbij zij veel interessante gegevens verzamelde die een beter inzicht verschaffen in het gewone dagelijkse leven van de regentenfamilies die vroeger op de grote buitenplaatsen gewoond hebben.

3. Opbergbanden

Medio oktober zijn de bekende groene opbergbanden voor het periodiek van onze vereniging weer verkrijgbaar. In deze banden, welke nu f 12,50 per stuk gaan kosten, kunnen op zeer eenvoudige wijze vier jaargangen opgeborgen worden. Voor het bestellen of afhalen van de banden en het aanschaffen van oude periodieken (à f 3,75 per ex.) kunt U terecht bij de heer B. de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel: 03465-63599.

4. Maarssen in de crisisjaren

Het afgelopen voorjaar zag ik in het nieuws- en advertentieblad de V.A.R. een advertentie waarin ons lid en oud Maarssenaar Ton Heus het verschijnen van zijn scriptie over de geschiedenis van de gemeente Maarssen in de crisistijd aankondigde. Kort daarop stond in het huis-aan-huisblad De Brug van woensdag 11 juni '86 een uitgebreide bespreking van het werkstuk van de heer Heus, waardoor dat nu in het kader van dit Kringnieuws wel achterwege kan blijven. De enige opmerking die ik toch aan de overigens lovende bespreking in het genoemde blad toe zou willen voegen, is het feit dat m.i. de heer Heus voornamelijk is uitgegaan van rooms-katholieke bronnen. Wat overigens heel goed veroorzaakt zou kunnen zijn door het feit dat in de archieven van de katholieke instellingen gewoon het meeste materiaal bewaard is gebleven. Voor leden die 'alles' over de historie van Maarssen willen weten en verzamelen tot slot de mededeling dat zij door het overmaken van f 20,00 op postrekening 2576632, t.n.v. A.J.M. Heus, Veendijk 20, 7991 RR Havelte, het boekje thuis gestuurd kunnen krijgen. Aantal pagina's 65, geen illustraties.

5. Cursus paleografie

Dinsdagavond 14 oktober '86 start mevrouw A.H. Hogenhout-Hofman in het gebouw het Trempunt achter de Nederlandse Hervormde kerk aan de Kerkweg te Maarssen met de nieuwe cursus paleografie voor beginners. Voor een klein aantal personen bestaat nog de mogelijkheid zich op te geven voor deze cursus welke dient om oude handschriften te leren ontcijferen. De cursus bestaat uit 16 lessen van 1½ uur welke eenmaal per veertien dagen worden gegeven. De kosten voor de hele cursus bedragen slechts f 45,00 en ca. f 15,00

Een betrekking als dienstbode aan het eind van de vorige eeuw

Meisjes zonder een beroepsopleiding hadden eind vorige eeuw niet veel keus bij het zoeken naar een betrekking. Zij konden 'kiezen' tussen werken op het land, in een winkel, in de fabriek (voor zover er industrie was) of in de huishouding. Het werken in de huishouding werd gezien als een goede voorbereiding op het huwelijk, niet alleen wat betreft de praktische zaken, maar ook met het oog op niet-materiële zaken zoals 'goede manieren'/'hoe het hoort'. Daarnaast leefde er het idee dat 'fabrieksmeisjes' geen 'nette' meisjes waren. Voor velen was een betrekking als dienstbode dus bijna vanzelfsprekend.

Wanneer een meisje een dienstje gevonden had betekende dit een verlichting van de financiële lasten voor haar ouders. En wanneer het een intern dienstje was dan was dit voor haar ouders financieel nog gunstiger, want kost en inwoning kwamen nu voor rekening van de werkgever. De meisjes die als dienstbode gingen werken kwamen dan ook over het algemeen uit gezinnen die het niet bepaald breed hadden. Van de dienstboden die in Maarssen en Maarsseveen geboren waren, is in de bevolkingsregisters na te gaan wat het beroep van de vader was. Velen kwamen uit gezinnen waarvan de vader 'werkman' was, gezinnen waar het niet altijd even gemakkelijk was om de eindjes aan elkaar te knopen.

OP ZOEK NAAR EEN DIENSTJE

Het zoeken naar een dienstje ging vaak via via. Bij een eerste betrekking als dienstbode was het vaak de moeder, die dit voor haar dochter regelde en zo'n eerste dienstje was dan ook vaak dicht bij huis.

Misschien is Toontje Teunissen, gezien haar leeftijd, ook op die manier aan haar betrekking gekomen. Toontje was Maarssense van geboorte en diende al op 13-jarige leeftijd bij Evert van den Akker op de Bolensteinsedijk.

Foel voor het dienstmeisje. Prent uit 1891.

Was er een betrekking als dienstbode gevonden dan werd afgesproken voor hoelang een meisje zou dienen. Vaak was het voor

een half of een heel jaar (van november tot mei of van mei tot mei). Ter bezegeling van de afspraak gaf mevrouw aan haar nieuwe dienstbode een z.g. gods- of handpenning, die bij het beëindigen van de dienst weer aan mevrouw werd teruggegeven. Gaf de dienstbode de penning niet terug en vroeg ook mevrouw er niet naar, dan werd de dienst stilzwijgend verlengd.

LOON

Over de hoogte van de lonen, die de dienstboden in Maarssen en Maarsseveen ontvingen, is ons helaas niets bekend. Wel staat vast, dat de lonen in het westen van het land hoger lagen dan in het midden en oosten; en dat over het algemeen de lonen in kleinere steden en op het platteland weer lager waren dan die in de grote steden. Daarnaast verschilden de lonen sterk per functie. Een keuken- of kamermeisje stond bovenaan de ladder, een beginnend dagmeisje onderaan.

Naast het afgesproken loon en het eventuele wasgeld (geld om haar kleding te laten wassen) kreeg een dienstbode fooien van bezoek, dat mee at of bleef logeren. Vaak moest zij deze fooien aan haar mevrouw geven, waarna zij ze terugkreeg bij de uitbetaling van haar loon. Zij kreeg haar loon echter pas na drie maanden werken. Dit betekende, dat mocht zij geld nodig hebben voor bijvoorbeeld kleding, zij een beroep moest doen op haar werkgeefster om een voorschot te krijgen.

Bij het loon van een interne dienstbode hoorde ook de kost en inwoning. De kwaliteit hiervan hing geheel af van de werkgeefster. De 'inwoning' varieerde van een goede kamer tot een klein, tochtig en koud zolderkamertje en ook de 'kost' was bij de een beter dan bij de ander.

WERKZAAMHEDEN

De werkzaamheden in het huishouden eind vorige eeuw waren natuurlijk veel tijdrovender dan tegenwoordig. Denk maar eens aan het gemak van koken op gas (geen kolenfornuis meer), de centrale verwarming (geen haarden meer die schoongemaakt en aangehouden moesten worden), koud en warm

stromend water - ook op de slaapkamer - (geen lampetkannen meer), de stofzuiger, de wasmachine, enz.

Daarnaast waren de werkzaamheden van een dienstbode afhankelijk van haar functie. Een kamermeisje had weer andere taken dan een keukenmeisje en een meisje alleen moest alle voorkomende werkzaamheden doen. Bij een meisje alleen was de houding van haar mevrouw belangrijk. Moest zij werkelijk alles alleen doen of nam mevrouw ook een paar taken voor haar rekening. Voor degenen, die dienden bij een dokter met praktijk aan huis (bijvoorbeeld dokter Prillewitz) of bij een notaris met kantoor aan huis (zoals notaris Tissot van Patot) waren er vaak extra werkzaamheden. Dit gold ook voor het werken bij een boer; vaak werd de dienstbode bij het boerenbedrijf ingeschakeld.

RECHTSPOSITIE

De dienstbode had eigenlijk geen rechtspositie. Zij werd gezien als een lid van de huishouding en viel dus ook onder het toezicht van de heer des huizes. Hiermee wenste de overheid zich niet te bemoeien, dit was immers een privé-aangelegenheid.

Een dienstbode was dus in geval van ziekte en arbeidsongeschiktheid geheel afhankelijk van de welwillendheid van haar werkgever. Was zij ziek dan was haar werkgever niet verplicht om door te betalen; werd zij arbeidsongeschikt, zelfs als dit tengevolge van haar dienst was, dan waren er geen verplichtingen voor haar werkgever. Was een dienstbode te oud geworden om haar werkzaamheden nog goed te kunnen doen, dan had zij hopelijk genoeg kunnen sparen om nu in haar onderhoud te kunnen voorzien. Zo niet, dan was zij geheel afhankelijk van de liefdadigheid van haar werkgever en van haar familie en kennissen.

Wanneer een dienstbode vertrok, dan gaf zij de penning die ze gekregen had, terug. Wilde haar mevrouw dat zij vertrok, dan gaf die haar het handgeld. Vertrok een dienstbode voordat de afgesproken periode voorbij was, dan was zij haar geld kwijt. Gaf haar werkgeefster haar ontslag binnen de afgesproken periode, dan kreeg de dienstbode slechts een schadeloosstelling, haar loon

Mevrouw telefoneert met haar dienstmeisje in de keuken. Prenten uit 1898.

voor ongeveer zes weken. Een dienstbode kon natuurlijk ook op straat komen te staan door het overlijden van de heer des huizes of doordat hij failliet gegaan was. Dan kon zij alleen terugvallen op familie en vrienden.

DIENSTBODENREGISTERS VAN MAARSSSEN EN MAARSSEVEEN 1880-1890

Met ingang van 1 januari 1880 zijn de gemeenten Maarssen en Maarsseveen begonnen met het registreren van dienstboden. Iedereen die iemand in dienst had of nam, moest dit opgeven aan de gemeente. In de registers werden dus niet alleen namen en gegevens van dienstboden genoteerd, maar ook van andere werknemers, zoals van Hendrik Brokke, tuinman bij de weduwe van H.A. Wierx, Sophia Schoonderbeek, min bij dokter Prillewitz op de Langegracht, Willem van Setten, bakkersknecht bij de weduwe van Hendrik Soede (hoek Kaatsbaan) en Hendrika Hoevenberg, huishoudster bij Kool van Heerens, beheerder van de Harmonie aan de Kerkweg.

In de registers werden gegevens genoteerd die betrekking hadden op de geboortedatum en -plaats van de werkne(m)ster, wanneer men zich in de gemeente gevestigd had en waar men vandaan kwam, de burgerlijke staat, de geloofsovertuiging en tenslotte

wanneer men de dienst beëindigde en naar welke plaats men vertrok.

In de periode 1880-1890 waren er vele dienstboden werkzaam in Maarssen en Maarsseveen. Zij hadden een betrekking op de buitenplaatsen, bij de gegoede burgerij, de middenstand of bij een boer. Zo hebben er bij Jhr. Ioan Huydecoper op Goudestein in die periode maar liefst 19 dienstboden gediend, steeds ongeveer drie tegelijk. Op de Maire Hofstede, bij Mauritz Gerard van de Geer, hebben er gedurende die tien jaren 20 dienstboden gediend, steeds zo'n 2 à 3 tegelijk.

Bij het nalopen van de geboorteplaatsen van de dienstboden valt op dat zij afkomstig waren uit het gehele land.

Tjitske Blaauw bijvoorbeeld, geboren in Joure, diende bij Ioan Huydecoper. Bij de hotelbeheerder Kool van Heerens diende de al eerder genoemde Hendrika Hoevenberg. Zij was in Meppel geboren.

Paulina Spee, dienstbode bij de weduwe Wierx, was afkomstig uit Den Bosch en Magdalena Esink, een dienstbode bij de familie Adriani, was uit Middelburg afkomstig.

De stad Utrecht en de grote buitenplaatsen langs de Vecht trokken natuurlijk vele meisjes aan die in hun eigen omgeving geen werk konden vinden.

Opvallend is dat slechts ongeveer 1 op de 8 dienstboden geboren was in Maarssen of Maarsseveen. Zij konden over het algemeen in deze omgeving, het gebied tussen Amsterdam en Utrecht, hun dienstjes vinden. De 17-jarige Cornelia van 't Veld bijvoorbeeld vond na haar dienstje in Maarsseveen een betrekking in Maarssen; na twee jaar vertrok zij voor een nieuwe betrekking naar Loosdrecht. Nog een voorbeeld, Johanna Thiers, 40 jaar oud, diende in Amsterdam, vervolgens een half jaar in Maarssen bij de weduwe van Gerbrand Dekker, daarna nogmaals een half jaar te Maarssen maar nu bij Gerrit Vis, waarna zij weer naar Amsterdam vertrok.

De leeftijden van de dienstboden lagen gemiddeld zo tussen de 18 en 25 jaar, met natuurlijk uitschieters naar boven en naar beneden. Die gemiddelde leeftijd hing ook samen met het feit dat een meisje als dienstbode werkte totdat zij trouwde. Alle dienstboden waren dan ook ongehuwd, een enkele keer stond onder '*burgerlijke stand*' weduwe vermeld.

Een uitschieter naar boven was bijvoorbeeld Kaatje Salomons, een Maarssense van geboorte, die bij Levie Salomons Hamburger diende. Zij was 60 jaar oud en weduwe. De omstandigheden zullen haar gedwongen hebben weer als dienstbode te gaan werken. Een uitschieter naar beneden was de al eerder genoemde Toontje Teunissen, ook een Maarssense van geboorte. Zij diende bij Evert van den Akker en was nog maar 13 jaar.

In het algemeen blijkt dat de meisjes die bij de rijkste gezinnen als dienstboden werkten iets ouder waren en wat langer bij hetzelfde gezin bleven. In het gezin van burgemeester Strick van Linschoten op Hazenburg aan de Binnenweg diende bijvoorbeeld Heintje Goedkoop. Zij was afkomstig uit Apeldoorn, 36 jaar oud, en voor zover in de registers was na te gaan, heeft zij minstens elf jaar bij de familie gediend. Een hele korte betrekking had Maria van Doorn op de Maire Hofstede. Zij heeft slechts één maand gediend bij Mauritz Gerard van de Geer, namelijk van oktober tot november in 1882.

De rijkste gezinnen en de boeren hadden

zo'n twee à drie dienstboden tegelijk in dienst. Wat betreft de laatsten moet natuurlijk wel in gedachten worden gehouden, dat een dienstbode vaak ook op het boerenbedrijf meedraaide en niet alleen in de huishouding werkte. Op het boerenbedrijf was ook het verloop van dienstboden groter. Over het algemeen duurde een dienstje daar niet veel langer dan een jaar. De gemiddelde tijd die een dienstbode op de Maire Hofstede diende was nog geen 10 maanden, terwijl de dienstboden die een betrekking op Goudestein hadden gemiddeld 26 maanden bleven, dus ruim twee jaar. Bij de familie Strick van Linschoten dienden ze zelfs gemiddeld ruim vier jaar.

Waarom hier zulke verschillen in zaten valt

niet uit de registers te verklaren. Je zou je wel kunnen voorstellen, dat een betrekking als dienstbode op Goudestein of bij de familie Strick van Linschoten een betere betrekking was dan bij een boerengezin. O.a. omdat de kost en inwoning beter zouden kunnen zijn en ook met het oog op de werkzaamheden. Een dienstbode die ook nog eens op het boerenbedrijf moest meedraaien, had het beslist niet makkelijk.

De registers laten evenmin zien waarom een dienstbode vertrok, of ontslag nam of kreeg, of ze binnen de overeengekomen periode vertrok of niet, dat blijft allemaal onbekend. Ook wordt niet duidelijk wat zij daarna ging

doen. De registers geven wel aan wanneer ze de gemeente verliet en eventueel de plaats waar zij naar toe ging. Maar of ze naar een andere betrekking ging, terug naar huis (naar haar familie) of misschien had ze haar dienst beëindigd om te trouwen, daar is jammer genoeg niets over bekend.

I. van Veggel-Teijink

Bronnen:

Kaatje, ben je boven? B. Henkes en H. Oosterhof
Dienstbodenregisters 1880-1890 van de gemeenten
Maarssen en Maarsseveen (onderdeel van de bevolkingsregisters).

VOOR REDEN VAN WETENSCHAP I

In de serie *'Het kopersgeld van de Gouden Eeuw'* heeft professor Van Deursen op interessante wijze de volkscultuur van Holland beschreven in de 17e eeuw. (1) Het is voor de provincie Utrecht nog niet eens zover dat er een integrale geschiedenis van het gewest is verschenen, laat staan dat er pogingen zijn ondernomen om iets te ondernemen dat gaat in de richting van een beschrijving van de volkscultuur. Heeft een provincie als Noord-Brabant een coördinator wat betreft het onderzoek van de diverse historische verenigingen, in onze provincie waar de historische verenigingen inmiddels een schat aan onderzoeksresultaten het licht hebben doen zien, is zo'n functionaris nog afwezig en blijft het onderzoek meestal beperkt tot de plaats waar het periodiek verschijnt.

Deze inleiding was noodzakelijk om het onderwerp van dit artikel te introduceren. De bedoeling is om een beeld te schetsen van de mentaliteit die heerste in Maarssen en omgeving in de eerste helft van de achttiende eeuw. Als bron is gebruik gemaakt van de protocollen van de verschillende notarissen, die hier zitting hebben gehouden in deze periode.

Hoewel het merendeel van de stukken bij de notarissen handelt over verkoop of verhuur van onroerend goed, het opstellen van testamenten, het machtigen van personen om in Amsterdam geld te innen en dergelijke officiële handelingen, bevinden zich in de archieven (2) tussen de vele honderden akten 33 stukken, die een licht kunnen werpen op de gewoonten van de 'lokale' bevolking.

De gegevens handelen over vijf elementen:

- a. beledigingen
- b. vormen van geweld
- c. belastingperikelen
- d. seksuele contacten tussen ongehuwden
- e. huwelijksplannen.

Deze elementen zullen hoofdstuksgewijs worden uitgewerkt, waarbij opgemerkt moet worden dat de periodisering zuiver toevallig is en er geen ontwikkeling valt op te merken. Bovendien duidt het geringe aantal keren dat de emoties zo hoog opliepen en ook de aard van het beschrevene op een gezapig plattelandsdorpje, waar de roddel en de kleinburgerlijkheid hoogtij vierden.

Voor ons onderzoek is het niet belangrijk welke gevolgen de 'getuigenverklaringen' had-

den, veelal anticipeerde men op eventuele gevolgen en vonden de 'slachtoffers' het belangrijk dat getuigen op voorhand al hadden vastgelegd wat ze hadden gehoord of gezien.

In zulke gevallen eindigen de akten dan met de standaarduitdrukking dat één en ander werd vastgelegd 'VOOR REDEN VAN WETENSCHAP'.

A. BELEDIGINGEN

Hoewel de onderwerpen beledigingen en vormen van geweld elkaar overlappen, is toch een onderscheid gemaakt. Bij beledigingen is geen duidelijke materiële schade toegebracht en heeft geen bloed gevloeid.

Zondag 10 juni 1701 verscheen Lucas Rotgans bij notaris Swildens om zijn getuigenverklaring af te leggen op verzoek van Abraham Nehemia Cardose.

De heer Cardose was met nog twee mannen op bezoek geweest bij Anthony Dull (*'ter selver tijd coffijmeester in Nieuw-Maarseveen'*, hoewel hij in een andere akte meester chirurgijn wordt genoemd).

Om een uur of acht werd het gezelschap vergast op de komst van Cornelis Mairn en Cornelis de Roos (makelaar te Amsterdam) die echter *'ten vollen beschonken'* waren en slechts ten doel hadden *'om alle moyelijkheden te veroorsaken.'*

De Roos had kennelijk een appeltje te schillen met de daar aanwezige heer Anthony de les Paul, maar vanwege het verminderde gezichtsvermogen ten gevolge van overmatig alcoholgebruik, legde hij een hand op het hoofd van Rotgans en begon te schelden, waarbij hij *'seer raljante expressie'* gebruikte, daarbij gesteund door zijn vriend in het kwade, Cornelis Mairn. De laatste schijnt zelfs gezegd te hebben: *'Slaat den ouden gek voor zijn bek.'*

Cardose voelde zich geroepen om de zaak te sussen en sprak: *'Messieurs, wij sitten hier in vrede, het komt niet te pas dat men eerlike liden op die manier handeld'*, waarop de woede van Mairn zich op hem concentreerde.

We kunnen ons de reactie van Cardose wel voorstellen, maar het gebeurde heeft zich aan het oog van Rotgans onttrokken. Hij wist zich alleen te herinneren dat Cardose even

opstond en vrij snel daarna weer ging zitten. Opkijskend zag hij dat Mairn bloedde.

Op de mijns inziens overbodige vraag: *'Hoe bloed ge mijn vriend?'*, kreeg Lucas Rotgans van de overdonderde schreeuwer ten antwoord: *'Ik heb op mijn lip gebeten.'*

Dit laatste lijkt niet geheel naar waarheid te zijn geweest, want waarom zou Cornelis Mairn anders de volgende dag, volgens de lezing van de tuinman van de heer Cardose, Frans Jaspers, voor de deur van Ter Meer zijn verschenen, hetgeen toendertijd door Cardose gehoord werd.

Hij kwam zeker niet om zijn excuus aan te bieden, want hij was gewapend *'met een swaeren stok ofte knuppel ende degen.'*

Frans Jaspers zei echter tot twee keer toe dat zijn werkgever niet thuis was, werd vervolgens uitgemaakt voor leugenaar, maar zag toch Mairn afdruipeu richting dorp.

Van een geheel andere strekking is de burenruzie tussen de vrouw van de metselaar Tobias Caldij, Maygje Jans, en Piternel Willebrandse Coster (3). Hendrik Goedenaart (meester chirurgijn te Nieuw-Maarsseveen) werd bij Maygje aan huis ontboden en vond haar *'in seer slegte gestalte, klagende over d'insolentien welke sij telkens van haar buuren quaam te liden.'*

Nu was het wel de spuigaten uitgelopen, want Piternel was op het dak van haar (Maygjes) huis geklommen, had de pannen eraf gehaald en *'tot puyn op den dijk . . . gegooyt.'*

Piternel ging zelfs zo ver dat ze *'een pan van het huys op de borst (van Maygje) had geworpen.'*

Goedenaart vond haar in zo'n slechte conditie dat ze nauwelijks op haar benen kon staan *'jammerlijk klagende over haar gelederde borst.'*

Hij paste het medische wondermiddel tegen alle kwalen toe en besloot haar ader te laten.

Voorts kreeg Maygje opdracht om haar gewonde borst (zelf!) te verbinden om het genezingsproces te bespoedigen.

Totaal anders is de verklaring van de getuigen à décharge die op verzoek van Piternel Coster komen opdraven. Wat blijkt nu?

Piternel was geen buur van Maygje Jans, maar hielp Lysbeth Coster die een nieuw

huis had laten bouwen. Piternel was van dat nieuw-gebouwde huis de goot aan het schoonmaken en gooide de kapotte pannen die daarin lagen naar beneden en wel midden op de dijk *'sonder dat sij enige pannen van Tobias Caldijs huysinge genomen'* had.

Tijdens deze bezigheden stormde Marritie (zoals ze nu genoemd wordt) Jans haar deur uit *'rasende en scheldende, alle het welke sij (Piternel) met stil swijgen heeft beantwoord, sonder enige scheldwoorde wederom te gebruyken, ofte haar te drijgen.'*

Met opzet kon ze nooit een dakpan naar Marritie hebben gegooid, want de laatste was niet te zien van het dak af.

Wel zag Piternel de zoon des huizes, Cornelis Caldijs, de ladder opkomen die een stok bij zich had en dreigde haar uit de goot te slaan. Of dit gebeurd is, vermelden de gegevens niet.

Kort en krachtig is het relaas van Jannetie Teunis, dienstmaagd van Hermen Janssen van den Bogaart uit Maarssenbroek. Zonder dat we ook maar iets vernemen over oorzaak en gevolg liet zij vastleggen, dat ze zondagochtend 10 juli 1707 om 10 uur in de morgen van het melken thuiskwam, door *'haar meester sonder eenige redenen seer qualijk is bejegend scheldende deselve iteratiefelijk voor een hoer'*, haar bij de arm pakte en het huis uitsmeet.

Emmetie van Cooten had blijkbaar zo'n hekel aan Catrijn Jans dat ze het niet na kon laten tijdens het passeren van Catrijn langs haar huis de laatstgenoemde uit te schelden voor *'hoer en dievegge'*; aangezien Catrijn gehuwd was met Jacob Teunissen werd deze in dezelfde woordenstroom ook nog voor *'schelm en dieff'* uitgemaakt en haar schoonvader Teunis Cornelis was een slag minder erg, want deze kreeg slechts te horen dat hij een dief was. Belangrijk was dat er geen reactie volgde van de uitgescholdenen. Iedere keer wordt vermeld dat er niet teruggescholden werd.

Bij dit geval is de afloop wel bekend. Het werd bijgelegd.

Emmetie gaf toe dat er wat meningsverschillen waren *'waar uyt veele vuyle expressien en*

injurieuse scheldwoorden waaren geresen', maar dat ze *'onbedagt en uyt een schielijke passie waaren uytgesproken.'*

Om de zaak bij te leggen laten de beide dames vastleggen dat ze wederzijds erkennen dat de tegenpartij bestaat uit *'eerlijke en onopsprekelijke lieden waarvan sij niet als eer en deugt weeten te spreken.'*

Uitgezonderd een scheldpartij tussen Cornelis van Amerongen (herbergier) en de klepperman van Maarssen, Jan Barentsz Haring, die uitgescholden wordt voor *'verklucker, schelm en dieff'* (4) vinden we na 1702 geen enkele optekening meer van beledigingen van *'Maarssenaars'* onder elkaar.

Wel blijkt dat bij de in Maarssen aanwezige Joodse populatie soms onderling spanningen waren.

Zo getuigde de 26-jarige Elizabeth Brinkman, ex-*'camenierster'* van Aron Peixoto van de *'eerrovende discourssen'* (prachtig eufemisme voor ordinaire roddels) die haar ex-werkgever verkondigde over Jacob Abrabanel. Abrabanel zou vele schulden hebben en desondanks toch een duur leven ten toon spreiden. (5)

Interessanter zijn de onenigheden die in de Joodse *'kerck'* plaatsvonden. Bij de Portugese Joden loopt 1 mei 1731 een dienst in hun tot synagoge verbouwde buitenplaatsje Klein-Vegtevoort (tegenover de huidige apotheek Vegtevoort) uit de hand. Hoewel de echte synagoge pas in 1739 tot stand kwam, spreken de Portugese Joden al van een kerk.

Op de bewuste datum gingen vier mannen naar de kerk. Het waren de op Spruytenburg (tegenwoordig Leeuwenburg) wonende Moses de Abraham Pereira, zijn *'lijfnecht'* Samuel Baruch, Jacob van Joseph Belmonte en de medicinale dokter Casparus Vilasco. Bij de kerk aangekomen bleken de regenten niet aanwezig en verzocht Vilasco (als oudste van het gezelschap) aan Lello Sarruco of hij voor wilde lezen. Lello wilde dat wel, liep naar de *'verheeye leesplaats'* en begon te lezen.

Tijdens de dienst wond de sinds 1729 in Maarssen aangestelde rabbijn Isaacq Sarruco zich zo op dat hij *'seer boos wierd en . . .*

schreeuwende uit de kerck' liep.

Tijdens het weglopen maakt hij Vilasko nog uit voor 'schelm en schoft en . . . barbarische dieff.'

Buitengekomen ging hij door met schelden en vloeken, totdat enige vrouwen hem zijn huis inleidden en hem in een kamer opsloten.

In dit verband is het interessant op te merken dat door het optreden van Isaacq Sarruco de dienst een kwartier vertraging opliep, mede door de omstandigheid dat het aantal personen in de kerk beneden de tien gedaald was.

Deze gemeenschap van tien volwassenen (ouder dan 13 jaar) mannen - de Kahal Kadosj - was dus niet alleen een voorwaarde voor het stichten van een kerk, maar ook voor het houden van een dienst.

De lijfknecht van Pereira werd daarom naar buiten gestuurd 'om imand in de kerck te roepen die de bijeenkomst tientallig soude maken.' (6)

Bij de Hoogduitse Joden, die in 1747 nog niet hun synagoge aan de Diependaalsche Dijk hadden, werden de diensten gehouden in 'seekere huysinge ofte vertreck . . . te Maarsen.'

Op 16 mei 1747 vierde men hier het Pinksterfeest, toen Levi Philips binnenkwam en ons door zijn lompe gedrag in staat stelt om enkele gewoonten der Maarssense Joden vast te stellen.

Het was de gewoonte dat de zitplaatsen voor een heel jaar verhuurd werden.

Levi Philips, die geen stoel wilde huren, ging demonstratief op de stoel van Gabriël Jacobs zitten. Om duidelijk te maken dat hij geen vergissing maakte, riep hij 'daarbij ten aanhooren van de geheele vergadering: die hem van de stoel woude afhebben, dat hij die zoo waar als God leeft, een stomp teegens zijn oogen soude geeven.'

De tweede gewoonte die uit deze en de vorige akte valt te destilleren, is dat men gebruik maakte van lijfknechten, die in dit geval niet alleen als lakeien optraden, maar in tijden van nood ook als lijfwacht. Hier kreeg de bediende of oppasser opdracht om Levi Philips buiten het vertrek te zetten, hetgeen gebeurde.

Maar even later kwam hij echter weer binnen

en 'heeft de twee kandelaars die op de tafel stonden, daar van af genomen en in een ledige bedsteede (die daar is) gegooit' en liep weer naar buiten.

Deze beschrijving is een duidelijk bewijs dat de diensten werden gehouden bij een lid van de Joodse gemeenschap thuis in de huiskamer, waar men heel sober de attributen voor de eredienst uitstalde. Van een echte synagoge is nog geen sprake.

Maar zelfs deze eenvoudige dienst werd door Levi Philips onmogelijk gemaakt. Geheel buiten zinnen stormde hij ten derde male de kamer binnen 'makende met zijn mond een stuck en wonderbaar geluyd als ook met het gedraay van zijn armen en handen.'

Na dit incident vond men het niet meer passen om de dienst voort te zetten en gingen allen naar huis.

Voor de duidelijkheid dient opgemerkt te worden dat het niet de bedoeling van deze 'opsomming' is om de indruk te wekken dat de eerste helft van de 18e eeuw er één was van grote intolerantie tussen de mensen in een plattelandsdorp.

De hierbovenvermelde gevallen zijn geen bloemlezing; het zijn *alle* gevallen die bij de notarissen werden opgetekend over een periode die loopt van 1700 tot en met 1755.

Eén dag op een Amsterdamse tram in onze tijd zou vanuit de emotionele beleving van de 18e eeuw, vele notarissen werk kunnen verschaffen.

B. VORMEN VAN GEWELD

Het opsommen van alle uitbarstingen van geweld zou teveel van het 'goede' worden. Opvallend is dat van de zeven maal dat de emoties zo hoog oplopen, dat men getuigenverklaringen laat vastleggen vijf stukken uit de jaren twintig voorkomen en dat alle lagen der bevolking zich eraan schuldig maken.

De koetsier van Jacob Peixotto, Hendrik Klouwman, sloeg in het voorjaar van 1722 bij diens broer Abraham Peixotto, die op Vegt en Rust (Hazenburger) woonde een zogenaamd Engels Raam kapot en in de zomer maakt hij amok bij zijn baas waar hij buiten de deur gezet wordt en met zijn mes de poort aan de dijk bewerkte. (7)

Van Abraham Peixotto wordt vermeld dat hij commissaris was van de geotroieerde Provinciale Compagnie te Utrecht.

Het lijkt wel of de hele familie Peixotto te Maarssen verbleef, want in 1731 (24 nov.) ontspon zich in het speelhuis aan de Vecht van Isaacq Samuels een discussie tussen Aron Peixotto en Moses Henriques Medina.

Medina had een huis van Aron Peixotto gehuurd en had plannen om weer naar Amsterdam terug te keren. Aron Peixotto zei daarop dat hij dan eerst het muurtje achter zijn gehuurde huis wel eens mocht repareren, want dat hij hem anders zou laten arresteren. Medina begreep schijnbaar niet waar Peixotto zich mee bemoeide, want volgens zijn zeggen had hij het huis gehuurd van Moses Bueno, waarop Peixotto razend werd en hem met zijn rotting (rotan wandelstok) te lijf ging zodat Medina *'die besig was om zijn pijp met taback te steecken . . . het comfoor met vuur uyt zijn hand'* werd geslagen. (8)

Tweemaal zien we geweld binnen het huwelijk de kop opsteken. Waarschijnlijk was geweld binnen het huwelijk een reden tot echtscheiding, want Hendrik Rosens (in 1723 woonde hij in Amsterdam) verklaarde dat hij in 1719 in de zijdeververij van Benjamin Wilkens in Maarssen werkte (dit gegeven houdt in dat er nog een vorm van zijdeïndustrie in Maarssen was).

Hij verklaarde dat hij wel gehoord had dat Wilkens veelvuldig ruzie had met zijn vrouw Aletta Hellius, maar nooit gezien of gehoord had dat hij haar sloeg.

Bovendien verklaarde hij dat Aletta Hellius tot twee keer toe hem had proberen te bewegen om dit wel te verklaren, waarbij ze hem een aanzienlijke som geld beloofde. (9) Misschien is deze veronderstelling ook de reden dat een zeer uitvoerig verslag gemaakt werd van een echtelijke ruzie tussen Moses Henriques Medina en zijn vrouw Rachel Henriques Medina Daveiga die bij Jacob Hiskia Machado op Den Oever (Vechtoever) logeerden. Tot in details werd alles (in het nadeel van Medina) beschreven. Zijn voortdurend *'kijven en knorren'* werd beschreven. Toppunt van Medina's ergerniswekkend gedrag was de ruzie met zijn vrouw tegen wie

hij tot in de vroege uren van de morgen doorraasde met als hoogtepunt van de vertoning (het personeel was inmiddels door het lawaai al naar de slaapkamer van het echtpaar gegaan) de vuistslag die Medina zijn vrouw toediende *'met soo een hevighet datse teegens de oostindische kist . . . viel en daardoor haar arm beseerde, sodanig dat het vel daar van opgehaalt en ook bebloeyt was.'* (10)

Een mislukte grap lijkt mij de belevenis van de heer Abraham Olivier, die in Nieuw-Maarsseveen woonde, *'digte bij de Vegtbrugge'*. Hij zag tot zijn verbazing dat de omroeper van Maarssen, Jan Maartensen, aan zijn hek was vastgebonden. Toen hij hem echter los wilde maken, kwam daar net Frans de Wolff aan die de situatie waarschijnlijk verkeerd inschatte, zijn mes trok, Jan Maartensen lossneed en zich vervolgens naar Olivier wendde met de woorden: *'Dat zal jouw gelden, kraay'*, waarop de heer Olivier het hazepad koos. (11)

De heftigste vechtpartij vond plaats bij de herberg De Swaan (Binnenweg) waar de slagers Josef Samuels Levi, Moses Philips Hamerslag en Levi Nathans naar toe gekomen waren om schapen te kopen. Zij worden echter de getuigen van het onderstaande incident.

Zittend achter het venster zagen zij ene kapitein Van Muyden en nog enige mannen uit een wagentje stappen.

De bode van Maarssen, tevens herbergier in Den Swaan, Carel Landenberg, stond met zijn vrouw buiten toen de heren uitstapten. Eén van de heren verloor een tabaksdoosje, hetgeen opgeraapt werd (zonder dat iemand het zag) door de waardin.

Op de vraag van Van Muyden wie dat doosje gezien had, antwoordde ze in eerste instantie ontkennend, maar bij nader inzien gaf ze het toch terug, waarop Van Muyden de woorden *'schelmen en dievenwerck'* laat vallen. Hierop ontstak Carel Landenberg in grote woede, waarop de zaak prompt escaleerde. Van Muyden trok zijn degen; Landenberg rende naar binnen, pakte een rotting met een verborgen steekwapen erin (een *'stickaat'*) en stak daarmee over de onderdeur naar Van

Muyden, die zich op veilige afstand terugtrok, achternagezet door Landenberg, die zich op zijn beurt, nadat Van Muyden terug ging steken, weer in de herberg terugtrok en over de onderdeur met tinnen drinkgerei ging gooien. Uiteindelijk greep hij een *'boutelje daar wijn in was'* en raakte daarmee Van Muyden tegen het hoofd, die bewusteloos neerviel.

De rest van het gezelschap uit het bewuste karretje trok vervolgens de wapens en vernielde de ruiten van de herberg. (12)

C. BELASTINGPERIKELEN

Het komt wat vreemd voor om in een artikel over emotionele taferelen het onderwerp belastingen aan te snijden.

Toch heeft dit onderwerp een grote rol gespeeld in de achttiende eeuw. Werden immers in de jaren 1747/48 niet grote delen van ons land getroffen door zogenaamde pachtersoproeren? Wie waren die pachters? Dat waren mensen, die van de overheid het recht kochten (huurden, pachtten) om de belastingen te mogen innen. In moderne terminologie zouden we dit verschijnsel de particularisering van de belastinginning noemen. Aangezien ook zij er beter van wilden worden, deden ze nog een bedrag boven op de belasting, zodat zij (niet zonder reden) aangezien werden voor de veroorzakers van hogere prijzen voor met name levensmiddelen.

Zoals hieronder zal blijken, konden zij bij fraude zelf een boete opleggen. Dat ze niet populair waren, moge duidelijk zijn.

Die impopulariteit ondervond in onze streek de pachter van de impost (belasting) op turf, Jan Doos, die in de Gagel *'seer mocant ende met seer veel impertinentie is bejegent'* (13) door Hermanus Ottespoor die hem met een stok een pak rammel gaf.

Toen ook Claas Otten Jan Doos te lijf ging, werd de tweede aanvaller op de grond gegooid en sprak Jan Doos de verzoenende woorden: *'Vrienden, ik wil hem niet slaan, maar veel liever niet tegenstaande het geweld dat mij geschiet een kanne wijn off twe ten besten geven.'*

Dit geschiedde ook; men ging een huis binnen om de beloofde wijn tot zich te nemen. Tijdens het drinken liepen de

emoties weer hoog op en begon men nu met drie of vier mannen op de pachter in te slaan tot één van de andere aanwezigen medelijden met hem kreeg en vroeg *'wat reden sij hadden een man op soo een onredelijke wijs te handelen.'* Het antwoord was kort en krachtig: *'Wat is daar aangelegen, het is maar een pagter.'*

Dat een pachter niet alleen passief belasting inde, maar ook actief controleerde of de opgegeven hoeveelheden wel klopten (zijn inkomen ging immers bij een hogere belasting omhoog) blijkt toen Adriaan Parn, pachter van de impost op boter, zich aandiende bij de hofstede van Paulus Sauter, Endelhove. (14)

De dienstmeid, Rebecca Augsburg, opende de deur, liet hem binnen en zei dat de heer en mevrouw Sauter niet thuis waren. De andere dienstmeid, Engeltje Romberg, zei echter dat er *'twee agtendeel'* boter in huis was. Hoeveel dat is, weten we niet precies, het is twee achtste deel van een bepaalde inhoudsmaat. Hoe het ook wezen moge, het antwoord kwam op Parn redelijk over en hij vertrok.

Toen echter het echtpaar Sauter met de avondschoot uit Utrecht huiswaarts kwam en hoorde dat Parn geweest was, sloeg de schrik hen om het hart. Er stond namelijk nog een *'agtendeeltje'* in een afgesloten kast. De heer Sauter stuurde de volgende dag zijn koetsier, Hendrik Mulder, naar het huis van Parn om de zaak recht te zetten. Deze was echter niet thuis en diens vrouw stuurde de koetsier door naar Parns confrater Anthoni van Ham om de boter opnieuw te *'pijlen'*. Maar ook hij was niet thuis, maar zijn vrouw zou de boodschap doorgeven.

De volgende dag kwam er echter niemand opdagen en ging Sauter zelf naar Parn om de zaak te regelen. Na nog een nachtje slapen kwam Adriaan Parn eindelijk de boter pijlen. De heer Sauter was inmiddels naar Amsterdam afgereisd en Parn zei tegen de vrouw des huizes dat de *'verzwegen'* boter maar door de dienstmeid opgegeven had moeten worden *'en hij niet altijd klaar wilde staan als men hem liet roepen om te komen pijlen.'* Deze arrogante houding zouden we nog voor lief kunnen nemen, maar Parn veroordeelde haar wel wegens haar *'belastingontduiking'* (zoals we dat

nu zouden noemen) tot een boete van honderd gulden.

In dit licht wordt het begrijpelijk dat de bevolking alle moeite deed om te voorkomen dat men van ontduiking werd beschuldigd.

Zaterdag 4 juni 1740 om 11 uur in de morgen pijnde de pachter van het hoengeld en de slagerij, Jurriaan Ripping, bij de slager Jacob Mighielsz en vond niets. Dit vrouwde hij waarschijnlijk niet en hij kwam even later terug. Nu vond hij een half kalf. Had Jacob dit verstoppt? We weten het niet. Wel zien we dat allerlei getuigen verklaren dat Jacob na het bezoek van Ripping dit halve kalf bij zijn collega Joseph Levi heeft gehaald en dus niet in overtreding was.

Zoals vooral de laatste twee voorbeelden laten zien, waren pachters niet alleen impopulair, maar bovendien bestond er een zekere angst voor deze lieden.

Wallie Smits

Noten:

1. Deursen A. Th. van, Het kopergeld van de Gouden Eeuw, Assen 1980.
2. Om met de annotatie niet voortdurend in herhalingen te vervallen volgen hier de notarissen uit het tijdvak en de inventarisnummers.
Cornelis Swildens, 1700-1710, M001a001/2
Vanaf 1711 t/m 1721 heeft er geen vaste notaris zitting gehad in Maarssen/Maarsseveen.
Johannis de Jong, 1722-1750, M002a001/10
Johannes van Eeten, 1751-1755, M003a001
3. Akten van 29 maart 1704 en 9 april 1704.
4. Akte van 6 augustus 1725.
5. Akte van 2 november 1728.
6. Dekker D., Toestanden en gebeurtenissen uit de geschiedenis van Maarssen, Alphen aan de Rijn 1985², p. 49 e.v.
7. Beide akten van 2 augustus 1722.
8. Akte van 24 november 1731.
9. Akte van 2 januari 1723.
10. Akte van 28 september 1725.
11. Akte van 16 juli 1725.
12. Akte van 13 juli 1741.
13. Akte van 3 december 1706.
14. Akte van 26 augustus 1739.

'Het Lustoord tusschen Angstel en Grebbe'

De heer A.J.A.M. Lisman, auteur o.a. van *'Plaatsen aan de Vecht en de Angstel'* (Alphen a/d Rijn 1985²), heeft de liefhebbers van de geschiedenis van de Vechtstreek aan zich verplicht door het verzorgen van een heruitgave van het zeldzaam geworden boekje van J.B. Christemeyer: *Het Lustoord tusschen Angstel en Grebbe*, deel I, Schoonhoven 1837. Hij heeft het boekje verrijkt met een uitgebreid personen- en zakenregister en een korte levensbeschrijving van de schrijver.

'Het Lustoord' bestaat uit twee deeltjes, waarvan het eerste in het bijzonder de aandacht verdient van onze leden. Het boekje is in briefvorm geschreven, waarbij Christemeyer zich richt tot een gefingeerde vriend, de lezer. Het reisverhaal - de auteur neemt de lezer mee op zijn tocht van Amsterdam naar Utrecht - krijgt daardoor een vertrouwelijk karakter, een tegenwicht bij het lezen van enkele onnodige uitwijdingen in archaïstisch getinte taal. In drie brieven, waarvan de tweede de tocht van Vreeland naar de Weerdsluis verhaalt, neemt de schrijver zijn lezers mee op zijn reis met de schuit, met zo nu en dan een uitstapje te voet o.a. in Maarssen, waarvoor hij een dag of twee logeerde in het logement de Eenhoorn.

Al lezende komen we iets meer te weten over hoe Maarssen er honderdvijftig jaar geleden uitzag, zoals bijvoorbeeld in het bos van de Twaalf Morgen, nu Ariënslaan. De derde brief is geheel gewijd aan de stad Utrecht.

Het boekje, uitgegeven door Repro Holland B.V., Alphen a/d Rijn, ligt te koop in de boekhandels van de Vechtstreek, prijs f 24,-.

D.D.

MAARSSSEN IN 1913

Zo maar een jaar uit de jongste geschiedenis van Maarssen? Zeker niet. We hebben bewust gekozen voor 1913 omdat in dat jaar de bouwactiviteiten - op gang gekomen na de slooping van Huis Ter Meer in 1904 - tien jaar hadden geduurd en Wijk D (Termeer) nagenoeg was volgebouwd met ongeveer 200 woningen. Zestig jaar later zal de gigantische bouwoperatie in Wijk C (toen de officiële aanduiding van Maarssenbroek) van start gaan.

Van het voormalige buitengoed Ter Meer resten ons nog slechts de twee ronde hardstenen palen bij de driesprong Parkweg-Binnenweg-Kerkweg, waartussen zich het toegangshek bevond van het buitengoed.

De archiefstukken moesten ons eraan herinneren dat het in 1913 honderd jaar geleden was, dat ons land bevrijd werd van de bijna twintigjarige Franse overheersing. Maar ook Burgemeester en Wethouders van toen moesten hieraan herinnerd worden. Zij ontvingen op 26 augustus 1913 een uitnodiging om in een dankstond in de Chr.Ger. Kerk aan de Parkweg *'de herleving en bloei van Nederland te herdenken.'*

B. en W. konden in verband met een *'pressante'* raadsvergadering de dankstond niet bijwonen. Wel besluiten ze enige weken later de 100 jarige onafhankelijkheid te herdenken met het uitsteken van de vlag van het gemeentehuis in de Breedstraat op maandag 17 november. Twee en dertig jaar later, in 1945, wordt de bevrijdingsvlag daar opnieuw uitgestoken . . .

De woningbouw in de nieuwe wijk Termeer bracht grote vooruitgang in de levensomstandigheden van vele Maarssense gezinnen, die voorheen bedeed waren met éénkamerwoningen. De Woningwet van 1901 bezorgde hen de ongekende luxe van: kamers ensuite, een gang, een keuken, twee slaapkamers, maar ook een bedstede onder de trap met daaronder een kelder die vanuit de woonkamer bereikbaar was.

Het sanitair werd aanzienlijk verbeterd toen in 1911 vele van deze nieuwe huizen werden aangesloten op het buizenet van de in dat jaar opgerichte *'Waterleiding voor de Vechtstreek'*.

Behalve deze huizen, gebouwd door aannemer Knijff, verzezen er op Termeer villa's en zgn. middenstandswoningen gebouwd door de aannemers Hageman en Mook.

INDUSTRIE OP TERMEER

Aannemer G. Mook krijgt in 1913 toestemming om een bestaande werkplaats aan de Beekweg zo te vergroten, dat deze naar de maatstaven van de Arbeidswet geschikt wordt voor schoenmakersstikwerk met behulp van trapmachines die door 14 à 15 meisjes bediend zullen worden. Een en ander houdt natuurlijk verband met de schoenfabriek van De Nijs en Co. die in 1913 aan de Westkanaaldijk werd gevestigd.

Martinus Bernardus de Nijs, geboren te Dongen in 1882, die van 1925 tot 1940 commandant was van de Vrijwillige Brandweer Maarssen, heeft met zijn fabriek ups en downs gekend. In 1927 telde de fabriek 112 werknemers, maar in 1931 was dit aantal gedaald tot 31. De fabriek, die na de oorlog de naam Marsua voerde, heeft tot 1958 stand gehouden. Het ontbreekt ons tot nu toe aan voldoende gegevens om nader in te gaan op de geschiedenis van de Maarssense schoenindustrie.

Al had Maarssen sinds 1911 de Waterleiding Vechtstreek binnen haar grenzen, dit betekende nog niet dat in 1913 alle huizen op het buizenet waren aangesloten, zelfs niet in de kom van de gemeente. Sommige eigenaren van rijtjes kleine huurwoningen moest men onder dreiging van onbewoonbaarverkla-

De snijderij van de Maarssense schoenfabriek aan de Westkanaaldijk in 1934, met o.a. Harsman, Snel, Noordanus, Van Eyk, Benschop, Torenstra en Venema.

(Foto geschonken door Van Eembergen jr.)

Op de driesprong van Parkweg-Binnenweg en Kerkweg staat aan weerszijden van de straat een ronde hardstenen hekpaal, die heeft toebehoord aan het toegangshek van het voormalige 'Huis ter Meer'.

ring dwingen tot aansluiting. Die onbewoonbaarverklaring bedreigde ook de huurders, want waar vonden ze in dat geval een ander huis? Dan maar niet klagen?

Een huisvrouw aan de Kerkweg dient toch een klacht in en heeft succes. In het proces-verbaal lezen we, dat ze voorheen van een van haar burens toestemming had éénmaal per etmaal één emmer water uit zijn pomp te halen. Voor het overige benodigde water was ze aangewezen op een sloot, die in open verbinding stond met de Vecht. Langzaam, onnodig tergend langzaam komt een gezonde drinkwatervoorziening voor allen tot stand.

EEN NIEUWE 'REIZENDE MAN'

In het begin van deze eeuw werd *'de Reizende Man'*, de boerderij behorende bij de buitenplaats Herteveld die tevens dienst deed als pleisterplaats voor reizende mensen, gesloopt. In 1913 laat C.E.W. van Voorst van Beest vrijwel op dezelfde plaats (de huidige

achtergevel was voorheen voorgevel) een dwarsboerderij bouwen. Ondanks de toen bestaande voorschriften tegen brandgevaar die rietbedekking verboden, vraagt Van Voorst van Beest toch toestemming voor zo'n dakbedekking. Het gemeentebestuur verleende hem de gevraagde vergunning omdat er toen geen woonhuizen waren in de naaste omgeving. Het laagste gedeelte van het dak bestaat nu uit geglazuurde pannen. De in neo-rennaissance stijl gebouwde hofstede met paardenstal en hooischuur is heden temidden van de moderne woningbouw een waardevol monument.

DE ONTTAKELING VAN VECHETEVOORT IN DE BREEDSTRAAT IN 1913

Het pand in de Breedstraat met het grijze pannendak, dat nu een apotheek herbergt, draagt de naam van het oude buitenverblijf Vechtevoort, dat volgens een oude akte in 1633 door de Amsterdamse koopman De Graaf wordt gekocht. Later wonen hier gefortuneerde Portugees Israëlitische families die er tot 1720 een huissynagoge hadden. In de tweede helft van de vorige eeuw was hier een jonheerenkostschool gevestigd die niet floreerde. Als daarna Vechtevoort gemeente-eigendom wordt, komt in het linker gedeelte de Rijksnormaalschool voor onderwijzers(essen) en in het rechter gedeelte een gemeentelijke opleidingsschool voor middelbaar onderwijs.

De opleidingsschool wordt in 1901 opgeheven, waardoor het rechter gedeelte vrij komt voor bewoning door het gezin van het gepensioneerd hoofd van de lagere school, J.L. Bolman. Als na het overlijden van Bolman zijn vrouw en dochter op de Schippersgracht gaan wonen, slaagt de gemeente er aanvankelijk niet in nieuwe huurders te vinden.

Dan meldt Drent zich, die een kapsalon had in de huidige rijwielhandel en grammofoonplatenzaak van Terwee. Drent wil het rechter gedeelte huren als de gemeente gehoor geeft aan zijn niet geringe verbouwingseisen en dat betekende de totale ontluistering van Vechtevoort als buitenverblijf. Venster- en deurindeling van de eerste verdieping krij-

'De Reizende Man'. De naam is afkomstig van de vroegere pleisterplaats voor reizende mensen. De huidige achterzijde was voorheen voorzijde.

gen een geheel ander aanzien. Op verzoek van Drent worden ook twee bomen vóór Vechtevoort gerooid. Met de bovenverdieping die Drent mag gebruiken voor onderverhuring, is het gemeentebestuur voorzichtig. Een van de vier bovenkamers mag wel afgescheiden worden maar dan slechts door een los schot of een gordijn! In die kamers bevonden zich oude *muurdoeken*, waarvoor Drent geen belangstelling heeft, maar die volgens gemeenteopzichter Beusekom grote waarde hebben. Na adverteren worden de beschilderde doeken voor f 50 verkocht aan de heer C.J.M. Kievits in Driebergen. Een onrechtmatige daad jegens Maarssens cultuurgoed?

Als in hetzelfde jaar de gemeente de oude Vechtkoepel uit de tuin van Vechtevoort voor afbraak wil verkopen, komen er protesten, o.a. van het Oudheidkundig Genootschap Nifarlake. Pastoor Ariëns, Willem van Leusden, Westermann en Van Voorst van Beest ondertekenen het protest.

Het gemeentebestuur ziet dan af van sloping, maar deelt tevens mee dat het geen gelden beschikbaar zal stellen voor de restauratie van de koepel en voegt eraan

toe:

'Mocht uw genootschap geld beschikbaar stellen voor de restauratie dan bestaat daartegen bij de Raad geen bezwaar.' Of er wel of niet door particulieren geld is ingezameld voor het behoud van de koepel, is ons niet bekend. Wel weten we dat Jac. Zwarts al in 1927 schreef (zie jb. Nifarlake van dat jaar) dat hij de koepel in de verheven schoonheid van verlaten verwildering *nog gekend heeft* en hij herinnert aan de meesterlijke ets die Willem van Leusden van de koepel maakte.

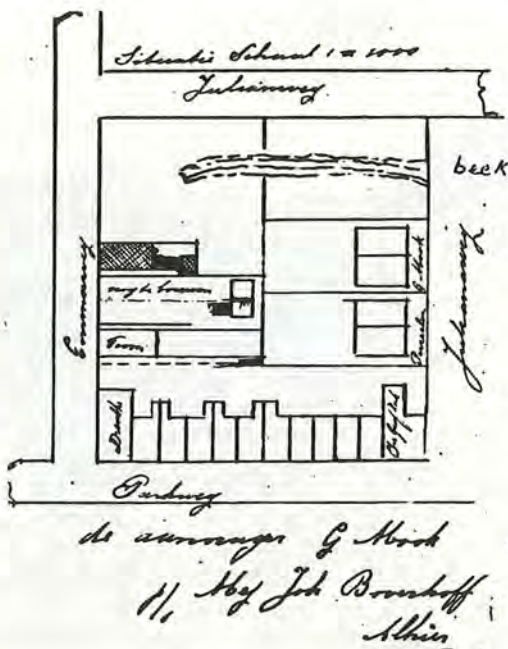
In 1913 werd ook de Westhill Kinderkapel gebouwd, een bijzonder fraai bouwwerk, een sieraad tussen de bebouwing van Termeer (zie hiervoor H.K. jg. 2 no. 4, pag. 74 en 75: W.C. van Hoorn: Westhill Kinderkapel.) Van de Beek, die vroeger dwars door het landgoed Ter Meer stroomde en waarvan het laatste gedeelte werd gedempt in 1968 tijdens de reconstructie van de Kerkweg, zien we nog een gedeelte op de bouwtekening van aannemer-architect G. Mook, die deze in 1913 maakte bij zijn *'aanvraag'* om vergunning tot het bouwen van een woning aan de Emmaweg. Het gedeelte van de beek

Het koepeltje van Vechtevoort.

aan de Julianaweg, waar nu het Postkantoor staat, was toen al gedempt met *Kinabast*, geleverd door de kininefabriek (nu A.C.F.). Het was in 1904 al de bedoeling dat op die plaats het Postkantoor kwam omdat het gemeentebestuur het kantoor in de Raadhuisstraat (gehuurd door het Rijk) wilde inrichten als Gemeentehuis.

Dick Dekker

‘Mag ik met een geschilderd hekwerkje de passage voor mijn huis afsluiten?’ -1832

Veel hekwerkjes die voor de grachtenhuizen stonden zijn verdwenen. Op sommige plaatsen zijn ze door nieuwe vervangen. Het was vroeger, en ook nu, zeker niet de bedoeling om met die hekjes het particuliere eigendom te markeren. Ook niet om met de decoratieve waarde van die karakteristieke staketseltes het aanzien van de grachtenpanden te verhogen, althans niet in de eerste plaats. Ze zijn vroeger voornamelijk aangebracht, omdat de bewoners beducht waren voor gevelbeschadiging door het gerij van de hooiwagens en de boerenwagens met die hoge wielen. Nu zijn parkeerzoekende automobilisten de boosdoeners.

Op 1 mei 1832 schrijft de eigenaar van huize Overkerk, gelegen aan de Zandweg (nu de woning van fotograaf J.J. van Dijk) een brief aan de burgemeester en assessor van Maarssen, waarin hij toestemming vraagt

voor het plaatsen van een geschilderd hekwerkje voor Overkerk. Zijn brief laat weten, dat er nog andere redenen waren om hekwerkjes aan te brengen. We laten de briefschrijver zelf aan het woord:

... dat tussen de huisinge Overkerk en de rij lindebomen zich een straatje bevindt waarover de mensen passeren. Dat deze vrije passage voor de bewoners van gemeld buitenverblijf zeer onaangenaam is, vermits mensen met koopwaren en bedelaars zich niet ontzien om voor de ramen te blijven staan, zo om hunne koopwaren te slijten als om aalmoesen te erlangen.'

Hij eindigde zijn brief met:

... hem de rekwestrant de vrijheid te verlenen om de passage over gemeld straatje, van weerszijden en van voren tussen de bomen door een geschilderd hekwerk af te sluiten evenals zulks door den eigenaar van Luxenburg eertijds is geschied.'

D.D.

Langegracht 41

Langegracht 42

HET MAARSSSENSE VERENIGINGSLEVEN was vóór 1940 veel minder 'verzuild' dan wel eens wordt verondersteld. Niet alleen in de sport (Lycurgus - v.v. Maarssen en de Fuut) maar ook op cultureel niveau manifesteerde Maarssen zich als een dorpsgemeenschap, zoals blijkt uit de samenstelling van het operettegezelschap **ZANG EN VRIENDSCHAP** (waarvan een foto uit 1925 in de zaal Kouffeld op de Langegracht) en van de **VERENIGDE ZANGERS**. Van de laatsten een foto uit 1939 met op de onderste rij: Piet v.d. Griendt sr., Arie de Kruif, voorzitter Van Eembergen, dirigent Vendrik, Christiaanse, bakker Peeters en schoenmaker Van Doorn. Oudere Maarssenaars herkennen op die foto ook: gebrs. Klarenbeek, Niers, Grimm, Jan Radings, gebr. Slager, Dirk Jan Lodder, Gert Tellegen, Wim Knevel, Christiaanse jr. e.a.

ZANG EN VRIENDSCHAP, ook wel genoemd het gezelschap Grimm, poseert hier in costuum met links de dirigent en rechts de regisseur Ant. van Schaik. We herkennen verder o.a.: Bram Grimm, P. v.d. Griendt, Klaas v.d. Berg, Trui Bakker, Albert en Gerrit Vreedendaal, Toos v.d. Berg, Van Eembergen en Annie Platte (met sjaal).

Foto's werden geschonken door Van Eembergen jr. uit Haarlem.

D.D.

BRINKHOF

AANNEMINGSBEDRIJF

MACHINEKADE 6, MAARSSSEN

TELEFOON

61456

voor:
HUIZEN, FLATS, BUNGALOWS
en **BOERDERIJEN**

de
vecht
streek

voor:
TAXATIES, HYPOTHEKEN
en **FINANCIERINGEN**

voor:
ALLE SOORTEN VERZEKERINGEN

UW MAKELAAR ★

UW ASSURANTIE ADVISEUR ★

Sinds 1935 in Maarssen, Raadhuisstraat 21-a, tel.: 03465-64644
Sinds 1976 in Maarssenbroek, Duivenkamp 739, tel.: 03465-67791

Zet de tijd even stil voor een bezoek aan Café Ome Klaas.

Aan de Vecht, in een historisch stukje Maarssen, ligt Café Ome Klaas. Een café met een traditie die terug gaat tot 1780. Daar kunnen de stamgasten van Ome Klaas u alles over vertellen. Onder het genot van een borrel of tijdens een partijtje biljart. Overdag en in de kleine uurtjes. In Café Ome Klaas kent gezelligheid geen tijd.

Misschien wilt u eens spelen op Nederland's oudste kegelbaan. Of heeft u iets te vieren met vrienden of familie? Ome Klaas maakt van uw partijtje een feestelijke avond. Met een Oud Hollandse maaltijd, barbecue of een koud buffet. Of wellicht heeft u zelf een smakelijke suggestie. Als u van te voren even belt, zorgen wij dat alles naar wens is.

Café Ome Klaas Al gezellig sinds 1780.

Langegracht 43, Maarssen. Tel. 03465-61409.